

Л.Г. ПОДОЛЯК, В.І. ЮРЧЕНКО

ПСИХОЛОГІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

ПІДРУЧНИК

ВИДАВНИЦТВО "КАРАВЕЛА"

Київський університет імені Бориса Грінченка

Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко

ПСИХОЛОГІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

*Затверджено
Міністерством освіти і науки України
як підручник
для студентів вищих навчальних закладів*

Видання четверте,
виправлене і доповнене

Київ «Каравела» 2014

УДК 159.922.6(075.8)

ББК 88.8я73

П 61

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(лист №1.4/18-Г-961 від 06.05.2008 р.)*

Рецензенти:

Н.В. Чепелєва,

академік НАПН України,

доктор психологічних наук, професор;

І.С. Булах,

доктор психологічних наук, професор;

Ю.О. Приходько,

доктор психологічних наук, професор.

Подоляк Л.Г., Юрченко В.І.

П 61 Психологія вищої школи: Підручник. – 4-те вид., випр. і доп. –
К.: Каравела, 2014. – 360 с.

ISBN 966-8019-00-8

У підручнику на основі досягнень психологічної науки систематизовано і представлено найновіші відомості з психології вищої школи. З гуманістичних позицій розкрито актуальні психологічні проблеми підготовки фахівців із вищою освітою.

Призначений для студентів, аспірантів і молодих викладачів, а також психологів, соціальних педагогів, батьків студентів.

**УДК 159.922.6(075.8)
ББК 88.8я73**

ISBN 966-8019-00-8

© Подоляк Л.Г., Юрченко В.І., 2014
© Видавництво „Каравела”, 2014

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
1. ПСИХОЛОГІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ, ЇЇ ПРЕДМЕТ, ЗАВДАННЯ ТА МЕТОДИ	8
1.1. Криза освіти. Основні напрями реформування вищої освіти та науки у ХХІ столітті.....	8
1.2. Предмет і основні категорії психології вищої школи як нової галузі психологічної науки.....	19
1.3. Завдання психології вищої школи на сучасному етапі реформування вищої освіти в Україні	21
1.4. Зв'язок психології вищої школи з іншими науками	25
1.5. Методологія і принципи психологічного дослідження	27
1.6. Класифікація методів збору та інтерпретації емпіричних психологічних фактів. Поняття про методику психологічного дослідження	32
1.7. Дослідницькі вміння. Етика дослідника.....	35
2. ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТУДЕНТСЬКОГО ВІКУ	40
2.1. Психологічна характеристика студентства як періоду пізньої юності або ранньої дорослості	40
2.2. Суперечливості та кризи студентського віку.....	50
2.3. Вищий навчальний заклад – один із провідних чинників соціалізації особистості студента як фахівця.....	57
2.4. Адаптація студента до навчання у вищій школі, її види та умови ефективності.....	60
2.5. Типологічні особливості сучасних студентів	68
3. ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ЯК МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ З ВИЩОЮ ОСВІТОЮ	75
3.1. Навчально-професійна діяльність як провідна, її ознаки	75
3.2. Професіоналізація особистості студента як новоутворення студентського віку.....	77
3.3. Фахова компетентність як показник психологічної готовності студента до професійної діяльності	91
3.4. Роль самовиховання в професійному зростанні студента.....	94
4. ПСИХОЛОГІЯ СТУДЕНТСЬКОЇ ГРУПИ	102
4.1. Психологічні особливості студентської групи та її структура	102

4.2. Розвиток студентської групи, характеристика студентського колективу	106
4.3. Міжособистісні стосунки у студентській групі	110
4.4. Проблема керівництва та лідерства у групі, функції студентського лідера.....	118
4.5. Психологічні особливості студентського самоврядування.....	123
5. ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ПРОЦЕСОМ У ВИЩІЙ ШКОЛІ.....	129
5.1. Необхідність управління у сфері освіти та його особливості	129
5.2. Види і функції педагогічного управління.....	131
5.3. Психологічний аналіз процесу управління у сфері вищої освіти ..	134
6. ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ УЧІННЯ СТУДЕНТІВ	156
6.1. Навчальний процес у ВНЗ як спосіб реалізації завдань професійної підготовки студентів	156
6.2. Студент як суб'єкт навчально-професійної діяльності	158
6.3. Роль мотивації в навчально-професійній діяльності студента	160
6.4. Організація самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів	169
6.5. Розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців	174
6.6. Психологічні передумови і показники успішності студентів у навчально-професійній діяльності.....	179
6.7. Причини неуспішності студентів і шляхи їх усунення	182
7. ПСИХОЛОГІЯ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	189
7.1. Сучасні вимоги до особистості фахівця з вищою освітою і проблема виховання студентської молоді.....	189
7.2. Мета, завдання та зміст виховання студентської молоді.....	192
7.3. Психологічні механізми, критерії та етапи розвитку моральної свідомості людини	207
7.4. Характеристика основних напрямів реалізації функцій виховання студентів вищих навчальних закладів	214
8. ПСИХОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА ЗІ СТУДЕНТАМИ	227
8.1. Характеристика педагогічного спілкування як форми педагогічної взаємодії.....	227
8.2. Психологічний аналіз педагогічної взаємодії викладача і студентів	230
8.3. Характеристика педагогічних позицій викладача у спілкуванні зі студентами	238

*Пам'яті наших
Батьків і Вчителів
присвячується.*

ВСТУП

Однією з найважливіших передумов реформування вищої освіти в Україні є підготовка нової генерації науково-педагогічних кадрів – національної еліти, яка здатна оволодіти освітньо-світоглядною парадигмою гуманітаризації, гуманізації і демократизації освіти і науки, забезпечити різнобічний розвиток і піднесення самоцінної особистості кожного студента. Щоб вирішити це надзвичайно важливе й складне завдання, потрібно суттєво підвищити рівень психологічної культури викладачів, зокрема, шляхом покращання їхньої психолого-педагогічної підготовки.

У зв'язку з нами розроблений навчальний курс «Психологія вищої школи», який протягом восьми років успішно викладають магістрантам і аспірантам – майбутнім викладачам вищих навчальних закладів. Підручник адресується всім, хто цікавиться студентом як унікальною особистістю, щоб надати психологічну допомогу йому й собі у спільній нелегкій справі навчання і виховання сучасного майбутнього фахівця, та у здійсненні останнім свого призначення в житті.

Підручник є структурованою сукупністю наукових психологічних знань, концепцій і теорій, які викладені з певних авторських позицій. Ми намагалися реалізувати насамперед особистісно-діяльнісний підхід, розроблений зусиллями багатьох поколінь учених (Л.С. Виготський, Г.С. Костюк, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн та ін.) і співзвучний багатьом аспектам гуманістичної психології.

Головні теоретичні положення підручника такі:

- 1) У центрі педагогічного процесу ВНЗ перебуває студент, який навчається і формується як особистість майбутнього фахівця.
- 2) Навчальний процес передбачає організацію і управління навчально-професійною діяльністю студентів у педагогічному співробітництві та педагогічному спілкуванні.
- 3) У процесі навчання і виховання студентів викладач є також суб'єктом власної науково-педагогічної діяльності. Він повинен об'єктивно оцінювати й коригувати свою поведінку, знати себе, свої здібності, особливості вольової саморегуляції та інше, щоб гідно виконувати свої професійні обов'язки.

Таким чином, в освітній процес залучені і студенти, і викладачі, які самотійно ініціюють свою інтелектуально-пізнавальну активність, що спрямована на засвоєння смислів професійної діяльності як важливих елементів їхнього особистісного досвіду. Головне педагогічне завдання

викладача – забезпечити співробітництво у прийнятті рішень, актуалізувати мотиваційні ресурси учіння студента, розвивати його особистісні настанови, які адекватні гуманістичному навчанню, створювати умови для особистісного зростання майбутніх фахівців і для власного професійного вдосконалення.

На підставі теоретичних положень можна сформулювати для викладача-початківця деякі практичні поради:

- 1) Зрозумій кожного студента, поважай його особистість, допомагай йому навчатися – це передумова успішного вирішення головного завдання вищої освіти – становлення особистості майбутнього фахівця.
- 2) Викладач як організатор навчально-професійної діяльності студента виступає в ролі і партнера, і фасилітатора (за К. Роджерсом). Через це він повинен постійно шукати можливість для власного саморозвитку і професійного самовдосконалення. Треба пам'ятати слова К.Д. Ушинського: *«Тільки особистість може діяти на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна формувати характер»*.
- 3) Викладач ВНЗ повинен гідно виконувати свої професійні обов'язки, а тому брати на себе відповідальність не тільки за тих, кого навчає, а й за самого себе, за свій професійний досвід, за об'єктивну оцінку власних особистісних якостей, значущих для професії Педагога і Вихователя.
- 4) Викладач зобов'язаний володіти високою загальною і психологічною культурою, культурою інтелектуальної діяльності, культурою поведінки і педагогічного спілкування.

Автори підручника сподіваються, що вивчення курсу «Психологія вищої школи» надасть можливість молодому викладачеві-початківцю опанувати певну систему необхідних психологічних знань, що забезпечить загальну психологічну теоретичну підготовку, яка слугуватиме основою для успішної практичної роботи з навчання і виховання високопрофесійних фахівців. Запропонований матеріал підручника допоможе йому зрозуміти складні питання самовиховання, саморозвитку і професійного самовдосконалення.

У підручнику є психологічний словник, у якому визначено основні поняття психології вищої школи, а також ті, що студенти повинні були опанувати в інших навчальних курсах (загальна психологія, вікова і педагогічна психологія, соціальна психологія та ін.), які набувають нового теоретико-практичного аспекту для молодого викладача при оволодінні ним науково-педагогічною діяльністю у вищій школі.

Основний зміст підручника успішно апробований авторами співпрацею з магістрантами й аспірантами за навчальними посібниками *Подольак Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи.* – К.: Філ-студія, 2006. – 320 с.; *Подольак Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум.* – К.: Каравела, 2008. – 336 с.